

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ТЛУМАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ СУДОМ

Я. РОМАНЮК
*кандидат юридичних наук,
Голова Верховного Суду України,
заслужений юрист України*

Актуальність аналізу методологічних підходів до тлумачення цивільно-правових норм судом пояснюється передусім різними підходами до офіційного тлумачення правових норм.

У свою чергу, судове тлумачення має ключове значення при застосуванні цивільно-правових норм і набуває свого вираження у правотворчій активності судів задля подолання прогалин чи суперечностей у цивільному законодавстві і праві. Шляхом судового тлумачення відшукується також цивільно-правова норма, що підлягає застосуванню. Наприклад, у разі наявності колізій або конкуренції між загальною та спеціальною нормою спеціальної та загальної дії, або за наявності виникнення інших проблем тлумачення цивільно-правових норм, зокрема при виборі судом методу тлумачення законодавства, під час якого допускається той чи інший ступінь свободи інтерпретації конкретної цивільно-правової норми.

Окремі аспекти принципів та методологічних підходів тлумачення цивільно-

правової норми досліджували як теоретики права, так і цивілісти: М. Алімбаєков, Д. Бараташвілі, Є. Васьковський, В. Гончаров, Е. Євстігнєєв, А. Карапетов, М. Сібільов, І. Спасибо-Фатєєва, С. Прийма, П. Рабінович, Л. Соцуро, Ю. Тодика, С. Федик, Т. Хабрієва, Р. Ціппеліус, О. Черданцев, О. Шмагін, В. Яроцький та ін.

Водночас ключову увагу вказані науковці приділяли розкриттю особливостей принципів та методологічних засад правових норм, у той час як методологічні засади тлумачення цивільно-правових норм залишалися поза їхньою увагою, що також обумовлює актуальність цієї наукової статті.

Напрацювання теоретичної доктрини з цього питання є корисним для формування загальних методологічних засад тлумачення цивільно-правових норм. На нашу думку, зазначена наукова проблема може бути вирішена шляхом аналізу принципів тлумачення правових норм у цілому.

Таким чином, метою статті є формування власних висновків щодо методологічних підходів, які існують на прак-

тиці щодо тлумачення цивільно-правових норм судом шляхом вивчення принципів й основних різновидів такого тлумачення.

Досліджуючи принципи інтерпретаційної практики, В. Карташов розуміє їх як фундаментальні ідеї (ідеали) та вихідні нормативно-керівні начала (загальнообов'язкові вимоги, юридичні імперативи), що визначають загальну спрямованість інтерпретаційної діяльності, реалізація яких забезпечує її високу якість та ефективність у правовій сфері суспільства [1, 71]. Ю. Тодика слушно зауважує, що принципи тлумачення права становлять цілісну взаємопов'язану систему, застосування якої в сукупності дозволяє на високому рівні здійснювати офіційне та неофіційне тлумачення правових приписів [2, 86].

Розуміючи під принципами тлумачення основні ідеї, основні вимоги, які пред'являються до тлумачення як процесу пізнання змісту норм права або різних юридичних документів (договорів, рішень та вироків судів тощо), О. Черданцев стверджує, що принципи тлумачення не можуть бути ототожені з принципами права і тим більше окремих галузей та інститутів, звертає увагу на те, що таке змішування трапляється у літературі [3, 104].

Із останньої тези можна зробити висновок, що принципи тлумачення, будучи основними ідеями, фактично становлять ідеологію тлумачення, яка може бути виражена у вигляді як принципів, так і цінностей, які повинні бути реалізовані у процесі тлумачення. Кожній цінності відповідає свій принцип — положення, що приписує реалізувати вказану цінність.

Для цілей нашого дослідження найбільш показовими видаються принципи (цінності), виокремлені О. Черданцевим, які є взаємопов'язаними між собою, являють певну єдність, а реалізація одного з них виступає умовою реалізації іншого. Такі принципи

повинні реалізуватися у процесі тлумачення: неупередженість інтерпретатора, обґрунтованість інтерпретаційних висновків, всебічність аналізу норм права, об'єктивність, однаковість тлумачення і стабільність права [3, 106].

З'ясування вказаного питання у філософській літературі свідчить, що принципи можуть характеризувати як об'єктивний світ, виступаючи при цьому основою інших характеристик речей, процесів, станів, властивостей зв'язків, так і мати значення основи для здійснення певної пізнавальної й іншої діяльності для побудови системи знань, викладення того чи іншого вчення [4, 11].

Вітчизняні вчені зробили свій внесок у формування теоретичної бази принципів тлумачення норм права.

Так, С. Прийма розглядає принципи тлумачення як фундаментальні, імперативні положення, що забезпечують ефективність, якість, єдність і доцільність інтерпретаційного процесу, вони перебувають у тісному взаємозв'язку та спрямовують пізнавальну діяльність інтерпретатора. Вчений виокремлює такі їх характерні риси: 1) в їх основі лежать принципи пізнання; 2) вони є принципами діяльності; 3) мають фундаментальний характер; 4) орієнтуюче значення; 5) мають властивість імперативності; 6) забезпечують ефективність, якість, єдність усього інтерпретаційного процесу; 7) найтіснішим чином взаємодіють і впливають один на одного; 8) мають підвищену стійкість і стабільність протягом невизначеного тривалого часу. Крім того, автор поділяє принципи тлумачення норм права на дві групи: ті, що конкретизують загальні принципи права у сфері інтерпретаційної діяльності (справедливість, гуманізм, добросовісність), і ті, що забезпечують додержання принципів застосування норм права при здійсненні інтерпретаційної діяльності (законність, розумність, доцільність, своєчасність, обґрунтованість і зрозу-

мілість результатів інтерпретації) [5, 116–126].

Зазначені вище принципи тлумачення норм права мають перспективи застосування на практиці і покладатимуться нами в основу методологічних засад тлумачення цивільно-правових норм, які є залежними і похідними від загальних принципів тлумачення і, в цілому, спрямовують інтерпретатора (передусім суд) на формування однакового розуміння цивільно-правової норми у вигляді єдності судової практики. А практика врешті-решт формує в отримувача судових послуг — учасника конкретних спірних правовідносин — правову упевненість, та у подальшому сприяє підвищенню рівня правосвідомості та правової культури нашої держави.

Загалом у зарубіжній літературі слушно звертається увага на те, що методика тлумачення права являє собою той інструментарій, який має допомагати правозастосовувачу при вирішенні правових проблем у будь-якій галузі права [6, 700, 705]. Початковою метою тлумачення є встановлення смислу конкретної норми та його пояснення, при цьому, як правило, нерідко йдеться про встановлення змісту й смислу не тільки конкретної норми, а й пояснення смислу цілого правового комплексу та загального контексту, у якому перебувають норми, які підлягають інтерпретації. Одразу слід зауважити про відсутність у літературі єдиної вичерпної методології тлумачення, за допомогою якої можна було б усунути всі сумніви в отриманому результаті, адже тлумачення не є абсолютно точним методом, а являє собою сукупність способів і прийомів (методів), за допомогою яких у кожному конкретному випадку, відповідні органи зокрема, суд встановлює дійсний характер спірних відносин і відшукує норму, яка їх врегульовує.

Досліджуючи методологію тлумачення, слід звернути увагу на сучасну

еклектичність різноманітних підходів, способів та методів, які у своїй сукупності не завжди сприяють формуванню послідовної, цілісної концепції. Так, на думку В. Гончарова, методологічна незрозумілість стала сумною тенденцією сучасних правотлумачних досліджень [7, 54]. Л. Чулінда, переконуючи в необхідності та корисності для правотлумачення герменевтичної методології (зокрема творчості Г.-Г. Гадамера), одночасно застерігає від відступів від точної волі правотворця, оскільки тлумачення полягає в «діяльності зі з'ясування і роз'яснення вираженої в правовому акті державної волі» [8, 21, 40–46]. Водночас сучасна герменевтика стверджує, що смисл закону не тотожний такій волі.

Ю. Тодика, вказуючи на сутності тлумачення як з'ясування волі правотворчого органу, зауважує, що тлумачення все ж містить творчі ознаки [9, 35, 53]. Наявність творчих ознак у правотлумаченні наводиться як є характерне явище і в поглядах інших авторів [10, 6].

Ми також вважаємо, що творчість відіграє не останню роль у тлумаченні, в тому числі, судовому

Зупинимося на найбільш ключових різновидах офіційного тлумачення юридичних норм: оригіналістичні та неоригіналістичні; суб'єктивні та об'єктивні. Перший поділ характерний для американської юридичної літератури, другий — для континентальної [7, 65–66].

Згідно з оригіналістично-суб'єктивними (первинно-суб'єктивними) підходами завданням тлумачення є відшукування первинного суб'єктивного змісту законодавчого положення, який тотожний волі, наміру чи думці історичного законодавця. Оригіналістично-об'єктивна (первинно-об'єктивна) теорія полягає у тому, що завданням тлумачення — це відшукування первісного об'єктивного смислу законодавчого положення — смислу, що міг бути вчита-

ний звичайним громадянином у часи прийняття цього закону. Неоригіналістично-суб'єктивна (сучасно-суб'єктивна) теорія виходить із того, що застосуванню підлягає сучасний суб'єктивний смисл закону, під яким розуміють волю, намір чи думку законодавця часу застосування норми. Неоригіналістично-об'єктивні (сучасно-об'єктивні) підходи виходять з того, що застосуванню підлягає той сучасний об'єктивний смисл закону, який встановив би пересічний громадянин часу застосування норми [7, 67].

Для повноти цього аналізу маємо згадати ще змішані (несинтетичні) та синтетичні підходи до тлумачення, які згадуються у вітчизняних дослідженнях.

Теорія, яку можна для зручності назвати змішаною, поєднує у собі ознаки щонайменше двох із наведених вище підходів. Але поєднання — це механічне або поетапне (наприклад, коли вказується, що спершу слід встановити звичайне значення слів, а якщо цього буде недостатньо і сумніви все ще будуть, — намір законодавця). У сутності теорії, яку будемо називати синтетичною, — спроба дістати «сплав» різнорідних інтерпретаційних аргументів, виявити місце їх перетину.

Об'єктивні та суб'єктивні підходи неодноразово досліджувалися в юридичній літературі ХХ ст. крізь призму протиставлення об'єктивних і суб'єктивних теорій, зокрема у працях С. Вільнянського, П. Недбайла, А. Піголкіна та О. Черданцева, які розглядали об'єктивні теорії як тотожні (або принаймні дуже близькі) доктрині «живої конституції» (неоригіналізму), яка «розв'язує руки» буржуазним суддям, щоб підправити закон за бажанням панівного класу [11, 42, 43; 12, 336–339; 13, 20; 14, 6–15].

Проаналізувавши відомі методологічні підходи до тлумачення, наявні у теоретичній доктрині, окремо зупинимось на популярному у ХХ ст. методі

тлумачення норм приватного права — так званому методі «Жені», названому на честь вченого ще у ХІХ ст. у Франції, коли в цій країні розпочалося наукове осмислення ролі судів у правотворчості та проблем тлумачення законодавства. Отже, колосальну роль у формуванні наукової доктрини судової правотворчості того періоду відіграла відома праця Ф. Жені «Метод тлумачення джерел позитивного приватного права», вперше опублікована 1899 р. Запропонований Ф. Жені аналіз позитивного приватного права дійсно «був простим, блискучим та багатократно цитований відомими правниками усього світу» [15, 23–24].

Відразу зазначимо, що наведений метод залишається актуальним і для сучасного приватного права України, оскільки, на жаль, єдність застосування норм матеріального цивільного права в Україні так само залишається швидше бажаною ціллю, ніж здійсненою метою. І багато проблем, які Ф. Жені порушив ще у ХІХ ст., і нині актуальні для тлумачення вітчизняного цивільного права.

У чому ж суть цього унікального методу? Ф. Жені один із перших на глобальному рівні констатував наявність прогалин приватного позитивного права, а також численні випадки підміни судами волі законодавця власною волею за допомогою правотворчості — добудови норм права. Так, переважна частина його праці була присвячена спростуванню фікції повноти права та обґрунтуванню права судів на вільну правотворчість у сферах, які прямо не охоплюються текстом законів (зони прогалин) із розкриттям конкретних способів заповнення прогалин у приватному праві. На його думку, фіктивна практика судів зазвичай не є реальним тлумаченням закону. Замість тлумачення волі законодавця суди заміщають вказану волю власними сучасними поглядами, про які законодавець навіть уявлення не мав [16, 35].

Однією з ключових тез Ф. Жені було заперечення можливості побудови методології заповнення прогалин у законі (по суті — судової правотворчості суду шляхом субсидіарного застосування норм права. — Я. Р.) на одному метапринципі. Так, він вважав, що ідея свободи сама по собі не може поновити усі прогалини у позитивному праві. Відповідно до поглядів деяких юристів, із якими вчений не погоджувався, якщо закон мовчить — він дозволяє свободу будь-якої поведінки [17, 27].

Теоретичні напрацювання французького автора у подальшому були підтримані та доповнені Г. Кельзенем [18, 56].

Показово, що Ф. Жені відкидав ідею про те, що у зонах, які містять прогалини, існує певне рішення, завчасно визначене природнім правом. Вчений зауважував, що в основі методології заповнення прогалин у законі міститься творчий процес примирення різнопланових цінностей, таких як суб'єктивна свобода та гармонія соціальних інтересів. У зв'язку з цим автор теорії робить висновок, що суддя, заповнюючи прогалини у праві, повинен керуватися тими самими загальними цілями політики права (справедливості, загальної користі та балансу різних конфліктуючих інтересів), на яких має засновувати і будувати власні рішення. Такі вимоги, як наголошує Ф. Жені, стосуються і діяльності законодавця, а сам процес він називає вільним науковим (об'єктивним) пошуком права (*libre recherche scientifique*) [15, 27, 29].

Аналізуючи наведені найважливіші для цього дослідження погляди Ф. Жені на стан правової системи Франції кінця XIX ст., варто констатувати певну схожість проблем, які він називає, з українською правовою системою XXI ст.

Так, надмірно розгалужена і незрозуміла пересічному громадянину побудова судової системи України призвела, в свою чергу, до розгалуженості

судових рішень. Це негативно впливає на принцип правової визначеності, який є основною складовою принципу верховенства права і який опиняється на периферії юриспруденції. Аналіз чисельних різнопланових судових рішень свідчить про періодичну підміну судами волі законодавця своєю волею. Одночасно аналіз новітнього законодавства, передусім приватноправових галузей права (цивільне, сімейне, житлове, трудове право тощо), свідчить про аналогічне: законодавець також не є послідовним у прийнятті законів, у яких забезпечено і гарантовано баланс приватного інтересу із суспільним.

Все зазначене обумовлює необхідність переосмислення ролі тлумачення цивільно-правових норм як таких, що мають максимально визначений диспозитивний зміст, а отже, і варіативність їх застосування учасниками цивільних відносин, а також судом.

Так, якість здійснення судочинства, а отже, й авторитет усієї судової системи України визначається правильним й однаковим застосуванням судами законодавства. У зв'язку з цим функції найвищого судового органу — Верховного Суду України (у подальшому — Верховного Суду), крім здійснення правосуддя, мають забезпечувати ефективність національної правової системи та дію принципу верховенства права, практична реалізація якого полягає, зокрема, в єдності судової практики.

Слід наголосити, що єдність судової практики є однією з визначальних складових єдності судової системи в цілому. Правосуддя здійснюється усіма судовими органами держави — від судів першої інстанції до Верховного Суду, кожен з яких, незалежно від місця у судовій системі, є абсолютно самостійним у вирішенні справи. При цьому кожен суддя є носієм судової влади і безпосередньо формує судову практику, яка в умовах недосконалості законодавства у непоодиноких випадках є

суперечливою, що негативно впливає на єдність судової системи.

Застосування судами різних підходів до тлумачення цивільного законодавства призводить до невизначеності закону, його суперечливого і довільного застосування. Натомість єдність судової практики має гарантувати стабільність цивільного обороту і правопорядку, об'єктивність та прогнозованість правосуддя.

Єдність судової практики є однією з фундаментальних засад здійснення судочинства. У провідних демократичних державах її утвердженню та засобам забезпечення надається пріоритетне значення. Як наголошував колишній голова Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) професор Л. Вільдхабер, вирішення аналогічних справ по-різному може призвести до порушення законних очікувань осіб, які звертаються за судовим захистом. На його думку, саме єдність судової практики найкращим чином відповідає вимогам передбачуваності, верховенства права й ефективному захисту прав людини [19, 5–17].

На підтвердження сказаного можна навести приклад врегулювання зазначеного питання в Іспанії, у якій навіть на рівні Конституції закріплено: «Принцип єдності судової влади є основою організації і діяльності судів» (ч. 1 ст. 1171).

У зв'язку з цим судова система як жодна інша потребує запровадження додаткових засобів забезпечення її узгодженого функціонування і, зокрема, досягнення єдності судової практики. Отже, єдність судової практики є однією з ключових засад діяльності судової системи. Як слушно стверджує Р. Кросс, основний принцип, якого повинні дотримуватися при здійсненні правосуддя, полягає в тому, що подібні справи мають вирішуватися однаково [20, 25]. Це пов'язано передусім з тим, що однакове застосування судами законодавства є невід'ємною складовою

принципу правової визначеності. Тобто однакове застосування цивільно-правових норм у подібних справах є реальним проявом принципу правової визначеності, що призводить у підсумку до підвищення рівня правової культури та розвитку громадянського суспільства.

Принцип правової визначеності має на меті забезпечити учасників, зокрема, цивільних правовідносин можливістю точно спрогнозувати результати своїх дій, бути впевненими в незмінності свого правового статусу, набутих прав та обов'язків. Цей принцип передбачає гарантування судового захисту, а також прогнозованість судових рішень, які не будуть змінюватися залежно від юрисдикції, регіону чи інших чинників. Принцип правової визначеності передбачає стабільність правового регулювання та існуючих правовідносин.

Необхідно наголосити на тому, що ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово робив висновок, що принцип правової визначеності є одним із фундаментальних аспектів верховенства права. Така позиція сформована, наприклад, у справах: «Брумареску проти Румунії» (рішення від 28 жовтня 1999 р.) [13]; «Тимошевич проти України» (рішення від 8 листопада 2005 р.) [21]; «Лізанець проти України» (рішення від 31 травня 2007 р.) [16]; «Желтяков проти України» (рішення від 9 червня 2011 р.) [22]; «Праведная проти Росії» (рішення від 18 листопада 2004 р.) [23]; «Пономарьов проти України» (рішення від 3 квітня 2008 р.) [24]; «Устіменко проти України» (рішення від 29 жовтня 2015 р.) [25]; «Ющенко та інші проти України» (рішення від 15 липня 2010 р.) [26]; «Великода проти України» (рішення від 3 червня 2014 р.) [27] та багатьох інших.

Зокрема, у вказаних рішеннях ЄСПЛ наголошував, що ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) [2], яка закріплює право на

справедливий судовий розгляд, слід тлумачити крізь призму положень Преамбули Конвенції, відповідно до яких принцип верховенства права належить до спільної спадщини держав-учасниць. Одним із аспектів зазначеного принципу є засада правової визначеності. Також ЄСПЛ у своїх рішеннях вказував, що для того, щоб судові тлумачення відповідали вимогам Конвенції, необхідно, щоб рішення судів були розумно передбачуваними.

Необхідність забезпечення єдності судової практики також нерозривно пов'язана з фундаментальним принципом рівності всіх перед законом і судом, який є одним із основоположних здобутків демократичного суспільства. Натомість формування судами неоднакових підходів до застосування законів може призвести до того, що судові рішення, ухвалені в аналогічних справах, будуть різними, залежно від суб'єктного складу учасників процесу (наприклад, від того, фізична чи юридична особа звертається за судовим захистом у справах цивільної та господарської юрисдикції).

Так, ще на початку ХХ ст. видатний російський юрист Є. Васьківський зазначав: «Відсутність єдності судової практики руйнує єдність державного правопорядку, послаблює силу закону

і порушує принцип рівності всіх громадян перед законом. Необхідно у зв'язку з цим встановити нагляд за діяльністю всіх судів з метою забезпечення однакового тлумачення і застосування ними законів» [28, 174].

Таким чином, можна зробити висновки, що в Україні стрімкий розвиток цивільного законодавства не може вичерпним чином врегулювати суспільні відносини, які розвиваються швидше, аніж належне врегулювання. Тому наявність прогалин у цивільному праві є поширеним явищем, а отже, і перед судом постійно постає завдання — витлумачити цивільно-правову норму таким чином, щоб сторони, які звернулися до суду, вважали конкретне судові рішення обґрунтованим і вмотивованим, тобто справедливим. При цьому розуміння цивільно-правової норми має бути витлумачене таким чином, щоб воно було застосовуваним і в подальших подібних цивільних справах. Це стане підтвердженням принципу правової визначеності як практичної реалізації принципу верховенства права. Для здійснення такої діяльності суд має володіти належними методами тлумачення цивільно-правових норм, а також виходити із суб'єктивних та об'єктивних підходів при тлумаченні конкретної цивільно-правової норми.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Карташов В. Н.* Введение в общую теорию правовой системы общества : текст лекций. — Ярославль, 1998. — Ч. 4 : Интерпретационная юридическая практика.
2. *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод* від 4 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. *Черданцев А. Ф.* Вопросы толкования советского права. — Свердловск, 1972. — 191 с.
4. *Аскин Я. Ф.* Принципы в системе философского знания // Принципы развития / под ред. Я. Ф. Аскина. — Саратов, 1972.
5. *Прийма С. В.* Принципы тлумачення норм права (до постановки питання) // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / ред. кол. Ю. П. Битяк та ін. — Х., 2010. — Вип. 19. — С. 116–126.
6. *Fleischer H.* European Legal Methodology: Current Position and Future Perspectives — Europäische Methodenlehre: Stand and Perspektive // *Rabels Z.* — 2011 — Vol. 75. — Num. 4.
7. *Гончаров В. В.* Динамічне тлумачення юридичних норм // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України / редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. — Серія І. Дослідження та реферати. — Л., 2013. — Вип. 27. — 252 с.
8. *Чулinda Л. І.* Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів : моногр. — К., 2006. — 152 с.
9. *Тодыка Ю. Н.* Толкование Конституции и законов Украины. — Харьков, 2003. — 328 с.
10. *Прийма С. В.* Принципы тлумачення норм права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. — Х., 2011. — 19 с.

11. Вильнянский С. И. Толкование и применение гражданско-правовых норм // Методические материалы ВЮЗИ. — 1948. — Вып. 2. — С. 42–61.
12. Недбайло П. Е. Применение советских правовых норм. — М., 1960. — 512 с.
13. Пиголкин А. С. Толкование нормативных актов в СССР. — М., 1962. — 166 с.
14. *Брумареску* проти Румунії : рішення Європейського суду з прав людини від 28 жовтня 1999 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.eurocourt.in.ua/Article.asp?AIIdx=307>.
15. *Каранетов А. Г.* Борьба за признание судебного правотворчества в европейском и американском праве. — М., 2010. — 308 с.
16. *Лізанець* проти України : рішення Європейського суду з прав людини від 31 травня 2007 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_216.
17. *Geny F.* Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif. — 2nd ed. — 1954. (An English translation by Louisiana State Law Institute. — 1963).
18. *Кельзен Г.* Чисте правознавство. З додатком: Проблема справедливості / пер. з нім. О. Мокровольського. — К., 2004. — 495 с.
19. *Вильдхабер Л.* Прецедент в Европейском суде по правам человека // Государство и право. — 2001. — № 12. — С. 5–17.
20. *Кросс Р.* Прецедент в английском праве. — М., 1985.
21. *Тимошевич* проти України : рішення Європейського суду з прав людини від 8 листопада 2005 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980_439.
22. *Желтяков* проти України : рішення Європейського суду з прав людини від 9 червня 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_708.
23. *Праведная* проти Росії : рішення Європейського суду з прав людини від 18 листопада 2004 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakonbase.ru/content/base/118361>.
24. *Пономарьов* проти України : рішення Європейського суду з прав людини від 3 квітня 2008 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_434.
25. *Устименко* проти України : рішення Європейського суду з прав людини від 29 жовтня 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_b27.
26. *Ющенко* та інші проти України : рішення Європейського суду з прав людини від 15 липня 2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_626.
27. *Великода* проти України : рішення Європейського суду з прав людини від 3 червня 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://minjust.gov.ua/file/41511>.
28. *Васьковський Е. В.* Курс гражданского процесса. — М., 1913. — Т. 1.

REFERENCES

1. Kartashov V. N. Vvedeniye v obshchuiu teoriyu pravovoi systemy obshchestva : tekst lektsyi [Introduction to the general theory of legal system of society: text of lectures], Iaroslavl, 1998, Part 4.
2. Konventsiya pro zakhist prav lyudini i osnovopolozhnykh svobod vid 4 listopada 1950 r. [The convention on human rights protection and fundamental freedoms of November 4, 1950]. Available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Cherdantsev A. F. Voprosy tolkovaniya sovetskogo prava [Questions of interpretation of the Soviet right], Sverdlovsk, 1972, 191 p.
4. Askin Ya. F. Printsipy v sisteme filosofskogo znaniya [The principles in system of philosophical knowledge], *Printsipy razvitiya*, Saratov, 1972.
5. Pryima S. V. Prynysypy tлумachennia norm prava (do postanovky pytannia) [The principles of interpretation of rules of law (to a formulation of the question)], *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia*, Kharkiv, 2010, Issue 19, pp. 116–126.
6. Fleischer H. European Legal Methodology: Current Position and Future Perspectives – Europäische Methodenlehre: Stand and Perspektive, *Rabels Z*, 2011, vol. 75, Num. 4.
7. Honcharov V. V. Dynamichne tлумachennia iurydychnykh norm [Dynamic interpretation of legal norms], *Pratsi Lvivskoi laboratorii prav liudyny i hromadianyna Naukovo-doslidnogo instytutu derzhavnoho budivnytstva ta mistsevoho samovriaduvannia Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, Lviv, 2013, Issue 27, 252 p.
8. Chulinda L. I. Iurydyko-lingvistychne tлумachennia tekstiv normatyvno-pravovykh aktiv [Judicial and linguistic interpretation of texts of normative legal acts], Kyiv, 2006, 152 p.
9. Todyka Yu. N. Tolkovanie Konstitutsii i zakonov Ukrainy [Interpretation of the Constitution and laws of Ukraine], Kharkov, 2003, 328 p.
10. Pryima S. V. Prynysypy tлумachennia norm prava [Principles of interpretation of rules of law], Kharkiv, 2011, 19 p.
11. Vilnyanskiy S. I. Tolkovanie i primeniye grazhdansko-pravovykh norm [Interpretation and use of civil norms], *Metodicheskie materialy VYuZI*, 1948, Issue 2, pp. 42–61.
12. Nedbaylo P. E. Primeneniye sovetskikh pravovykh norm [Application of the Soviet precepts of law], Moscow, 1960, 512 p.
13. Pigolkin A. S. Tolkovanie normativnykh aktov v SSSR [Interpretation of regulations in the USSR], Moscow, 1962, 166 p.
14. *Brumaresku* proty Rumunii: rishennia Ievropeiskoho sudu z prav liudyny vid 28 zhovtnia 1999 r. [*Brumaresku vs. Romania: the decision of the European Court of Human Rights of October 28, 1999*]. Available at: <http://www.eurocourt.in.ua/Article.asp?AIIdx=307>.

15. Karapetov A. G. Borba za priznanie sudebnogo pravotvorchestva v evropeyskom i amerikanskom prave [Fight for recognition of judicial law-making in the European and American right], Moscow, 2010, 308 p.
16. Lizanets proty Ukrainy: rishennia Ievropeis'koho sudu z prav liudyny vid 31 travnia 2007 r. [Lizanets vs. Ukraine: the decision of the European Court of Human Rights of May 31, 2007]. Available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_216.
17. Geny F. Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif, 1954. (An English translation by Louisiana State Law Institute, 1963).
18. Kelzen H. Chyste pravoznavstvo. Z dodatkom: Problema spravedlyvosti [Pure jurisprudence. With the application: Justice problem], Kyiv, 2004, 495 p.
19. Vildkhaber L. Pretsedent v Evropeyskom sude po pravam cheloveka [Precedent in the European Court of Human Rights], *Gosudarstvo i pravo*, 2001, no. 12, pp. 5–17.
20. Kross R. Pretsedent v angliyskom prave [Precedent in an English law], Moscow, 1985.
21. Timoshevych proty Ukrainy: rishennia Ievropeiskoho sudu z prav liudyny vid 8 lystopada 2005 r. [Timoshevych vs. Ukraine: the decision of the European Court of Human Rights of November 8, 2005]. Available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980_439.
22. Zheltiakov proty Ukrainy: rishennia Ievropeiskoho sudu z prav liudyny vid 9 chervnia 2011 r. [Zheltiakova vs. Ukraine: the decision of the European Court of Human Rights of June 9, 2011]. Available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_708.
23. Praviednaia proty Rosii: rishennia Ievropeiskoho sudu z prav liudyny vid 18 lystopada 2004 r. [Pravednaia vs. Russia: the decision of the European Court of Human Rights of November 18, 2004]. Available at: <http://zakonbase.ru/content/base/118361>.
24. Ponomarov proty Ukrainy: rishennia Ievropeiskoho sudu z prav liudyny vid 3 kvitnia 2008 r. [Ponomarev vs. Ukraine: the decision of the European Court of Human Rights of April 3, 2008]. Available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_434.
25. Ustimenko proty Ukrainy: rishennia Ievropeiskoho sudu z prav liudyny vid 29 zhovtnia 2015 r. [Ustimenko vs. Ukraine: the decision of the European Court of Human Rights of October 29, 2015]. Available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_b27.
26. Iushchenko ta inshi proty Ukrainy: rishennia Ievropeiskoho sudu z prav liudyny vid 15 lypnia 2010 r. [Yushchenko and others vs. Ukraine: the decision of the European Court of Human Rights of July 15, 2010]. Available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_626.
27. Velykoda proty Ukrainy: rishennia Ievropeiskoho sudu z prav liudyny vid 3 chervnia 2014 r. [Velikoda vs. Ukraine: the decision of the European Court of Human Rights of June 3, 2014]. Available at: <http://minjust.gov.ua/file/41511>.
28. Vaskovskiy E. V. Kurs grazhdanskogo protsessa [Course of civil process], Moscow, 1913, vol. 1.

Романюк Я. М. Методологічні підходи до тлумачення цивільно-правових норм судом

Анотація. Стаття присвячена аналізу методологічних підходів до тлумачення цивільно-правових норм судом. Окреслюються принципи тлумачення цивільно-правових норм, розкривається мета тлумачення – встановлення смислу конкретної норми та його пояснення. Розглядаються ключові різновиди офіційного тлумачення правових норм: оригіналістичні та неоригіналістичні; суб'єктивні та об'єктивні.

Ключові слова: цивільно-правова норма, тлумачення, судове тлумачення, верховенство права, правова визначеність, єдність судової практики, методологія.

Романюк Я. М. Методологические подходы к толкованию гражданско-правовых норм судом

Аннотация. Статья посвящена анализу методологических подходов к толкованию гражданско-правовых норм судом. Определяются принципы толкования гражданско-правовых норм, раскрывается цель толкования – установление смысла конкретной нормы и его объяснение. Рассматриваются ключевые разновидности официального толкования правовых норм: оригиналистические и неоригиналистические; субъективные и объективные.

Ключевые слова: гражданско-правовая норма, толкование, судебное толкование, верховенство права, правовая определенность, единство судебной практики, методология.

Romaniuk Ya. Methodological Approaches of Judicial Interpretation of Civil and Legal Norms

Annotation. The editorial deals with methodological approaches to the judicial interpretation of civil and legal norms. It outlines the principles of interpretation of civil and legal norms, and reveals its aim – to find the content of a specific rule and its explanation. It analyses the key varieties of official interpretation of legal norms: original and non-original; subjective and objective.

Key words: civil and legal norm, interpretation, judicial interpretation, rule of law, legal certainty, consistency of jurisprudence, methodology.